

Rzeźba polska

od XIX
do połowy XX wieku

Polish sculpture

from the 19th
to the mid-20th century

**KATALOG ZBIORÓW
MUZEUM NARODOWEGO W POZNANIU
CATALOGUE OF THE COLLECTIONS
OF THE NATIONAL MUSEUM IN POZNAŃ**

VOL. 16

ARKADIUSZ KRAWCZYK

Rzeźba polska

od XIX
do połowy XX wieku

Polish sculpture

from the 19th
to the mid-20th century

Muzeum Narodowe
w Poznaniu

PRZEDMOWA

Katalog kolekcji polskiej rzeźby obejmujący okres ponad stu lat, od 1 ćwierci XIX w. po rok 1945, wieńczy kilkuletnią pracę badawczą dr Arkadiusza Krawczyka. Zgodnie z wymogami publikacji, książka zawiera część katalogową oraz obszerny esej wstępny. W oparciu o liczne nowe materiały źródłowe Autor przedstawia historię zbioru (począwszy od Muzeum im. Mielżyńskich), rekonstruuje założenia polityki kolekcjonerskiej, odtwarza zmiany organizacyjnych struktur zbioru w obrębie powojennego muzeum, wreszcie opisuje zmieniające się w czasie sposoby eksponowania rzeźb w przestrzeniach wystaw stałych. Należy podkreślić, że po raz pierwszy poddaje refleksji tak obszerną materię historyczno-artystyczną tego fragmentu zbioru. Zasadniczy zrąb książki – katalog rzeźb *sensu stricto* – zestawia dzieła własne, depozyty oraz straty wojenne Muzeum Wielkopolskiego, a także sumę wiedzy o poszczególnych twórcach i okolicznościach wprowadzenia ich dzieł do kolekcji. Pieczołowitości Autora zawdzięczamy wiele nowych ustaleń w zakresie identyfikacji rzeźbiarskiego materiału i artystycznej techniki, jak i dotarcie do nieznanych dotąd źródeł, tekstów krytycznych i historyczno-artystycznych poświęconych poszczególnym muzealiom. Za podjęty trud i znakomity efekt badawczy serdecznie Autorowi dziękuję.

Choć kolekcja polskiej rzeźby XIX i 1 poł. XX w. w poznańskim Muzeum Narodowym nie jest liczna, to posiada niezbędną dla rangi naszego muzeum reprezentatywność. Znaczący rzeźbiarze tego okresu – od klasycyzmu przez romantyzm i rzeźbę realistyczną po czas Młodej Polski i XX-wiecznego modernizmu – są reprezentowani kilkoma, często wybitnymi dziełami. Przywołajmy więc tylko największych spośród nich we wskazanym wyżej porządku. To działający w XIX stuleciu: Tatarkiewicz, Oleszczyński, Brodzki, Stattler, Lenartowicz, Madeyski, dalej rzeźbiarze aktywni na przełomie XIX i XX w., tacy jak Laszczka, Ostrowski, Puget, Dunikowski czy Szymanowski, wreszcie twórcy dwudziestowiecznej nowoczesności: Zamoyski, Wittig, Kuna czy Jarema. Wartość poznańskiego zbioru rzeźb budują również wyróżniające go fragmenty, z najistotniejszymi wśród nich (a jedynymi w polskich muzeach) kolekcjami rzeźb Flauma i Blacka, a także – co oczywiste – szeroką reprezentacją wielkopolskiego środowiska rzeźbiarskiego, z dziełami takich znaczących twórców jak Jaroczyński, Marcinkowski, Kwilecki, Rożek i Wojtowicz. Istotne

PREFACE

This catalogue of the Polish sculpture collection, covering a period of over a century—from the first quarter of the 19th century to 1945—caps off several years of research by Dr Arkadiusz Krawczyk. In accordance with the requirements for such a publication, the book comprises a catalogue section and an extensive introductory essay. Drawing on numerous new primary source materials, the author presents the history of the collection (beginning with the Mielżyński Museum), reconstructs the principles of the collecting policy, traces changes in the collection's organisational structures within the post-war museum, and finally describes the evolving methods of displaying sculptures in permanent exhibition spaces. It should be emphasised that this is the first time such a comprehensive historical and artistic analysis of this part of the collection has been undertaken. The core of the book – the catalogue of sculptures itself – brings together the Wielkopolska Museum's own works, deposits and war losses, as well as a comprehensive account of individual artists and the circumstances under which their works were acquired for the collection. We owe much to the author's meticulousness for the many new findings regarding the identification of sculptural materials and artistic techniques, as well as for discovering previously unknown sources, critical texts and art-historical writings devoted to individual museum pieces. I would like to express my sincere thanks to the author for his efforts and the excellent results of his research.

Although the collection of Polish sculpture of the 19th-century and first half of the 20th-century at the National Museum in Poznań is not extensive, it is sufficiently representative to reflect the museum's standing. Significant sculptors of this period – from Classicism through Romanticism and Realist sculpture to the Young Poland movement and 20th-century Modernism – are represented by several, often outstanding works. Let us therefore mention only the greatest among them in the order indicated above. These include those working in the 19th century, Tatarkiewicz, Oleszczyński, Brodzki, Stattler, Lenartowicz and Madeyski; followed by sculptors active in the late 19th and early 20th centuries, such as Laszczka, Ostrowski, Puget, Dunikowski and Szymanowski; and finally, the artists of 20th-century modernism: Zamoyski, Wittig, Kuna and Jarema. The value of the Poznań sculpture collection is also enhanced by its distinctive

i godne zaznaczenia jest i to, iż kolekcja ta w ostatnim czasie dynamicznie się rozwija – także dzięki aktywności Autora niniejszej książki – a pozyskane depozyty, dary i zrealizowane zakupy poszerzają ją o prace twórców wybitnych (Godebski, Madeyski czy Skotarek), ale i o dzieła twórczyń, których artystyczne dokonania wciąż czekają na opracowanie i uznanie (Broniewska, Raynoch czy Jurgielewicz).

Mam nadzieję, że przedstawiana publikacja spotka się z należnym jej zainteresowaniem.

dr Maria Gołąb
Zastępczyni Dyrektora Muzeum Narodowego
w Poznaniu ds. Naukowych

elements, the most significant of which (and the only examples in Polish museums) are the collections of sculptures by Flaum and Black, as well as – naturally – a broad representation of the Greater Poland sculptural community, featuring works by such notable artists as Jaroczyński, Marcinkowski, Kwilecki, Rożek and Wojtowicz. It is also significant and worth noting that this collection has been developing dynamically in recent years – thanks in part to the efforts of the author of this book – and that the acquired deposits, donations and purchases have expanded it to include works by outstanding artists (Godebski, Madeyski and Skotarek), but also works by women artists whose artistic achievements still await study and recognition (Broniewska, Raynoch and Jurgielewicz).

I hope that this volume will receive the attention it deserves.

Dr Maria Gołąb
Deputy Director for Research at the National Museum
in Poznań

POCZĄTKI GROMADZENIA ZBIORÓW

Kolekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu wyrasta z dwóch instytucji gromadzących zbiory sztuki. Dla pierwszej z nich bardzo istotne było zakupienie przez Seweryna Mielżyńskiego części kolekcji Edwarda Rastawieckiego w 1870 r. i przekazanie jej na własność rok później – wraz z tzw. Galerią Miłosławską – Towarzystwu Przyjaciół Nauk Poznańskiemu¹. W związku z tymi wydarzeniami prowadzone przy nim muzeum zmieniło funkcjonującą od momentu powołania w 1857 r. nazwę Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich przy Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk i od roku 1876 nosiło imię Mielżyńskich² [il. 1]. Część dzieł z przekazanych wówczas

zbiorów wchodzi do dziś w skład kolekcji Muzeum Narodowego w Poznaniu. Druga instytucja, z którą wiązać należy początki kolekcji, to otwarte w 1893 r. Provinzial Museum in Posen (Poznańskie Muzeum Prowincji), które po kilku latach – w roku 1904 – zostało przekształcone w Kaiser Friedrich Museum (Muzeum Cesarza Fryderyka III). W 1901 r. Komisja Powiernicza zdecydowała o przekazaniu tej placówki w depozyt kolekcji Atanazego Raczyńskiego, a zbiory były prezentowane od 1903 r.³ Po odzyskaniu niepodległości na miejscu pruskiej instytucji powstało Muzeum Wielkopolskie, które oficjalnie otwarto w 1920 r. Wkrótce nastąpiła komasacja zbiorów obu muzeów, jednak już w 1939 r. nastąpiło przejęcie kolekcji Muzeum Wielkopolskiego przez nazistów i powołanie Kaiser Friedrich Museum Posen. Po wojnie muzeum ponownie funkcjonowało pod nazwą Muzeum Wielkopolskiego, a w 1950 r. uzyskało status Muzeum Narodowego.

Złożona historia powstania Muzeum Narodowego w Poznaniu wpłynęła na proces formowania kolekcji polskiej rzeźby od XIX w. do 1939 r. Dział rzeźb nie był jednak zbyt obszerny i razem z malarstwem współtworzył dział sztuki polskiej⁴. Jego historyczne

1. Sala ekspozycyjna w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, 1884, fot. A. Rose (*Album pamiątkowych widoków Poznania*, Poznań [1884], k. 9). Na reprodukcji widoczna m.in. rzeźba Jadwigi Łubieńskiej *Typ Słowianki*, przed 1880, nr inw. MNP P 179. Gipsowa grupa trzech postaci w centrum przy ścianie to model pomnika trzech wieszczów – Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego – autorstwa Wiktora Brodzkiego, podobnie jak znajdujące się obok popiersie Mikołaja Kopernika. Ponadto widoczny jest model pomnika Mieszka I i Bolesława Chrobrego Christiana Daniela Raucha oraz makieta poznańskiego ratusza, wykonana przez mistrza kotlarskiego Carla Bitterlicha; ze zbiorów Biblioteki Narodowej, sygn. A.5030/F.XIX/I-33

¹ W 1921 r. nastąpiła zmiana nazwy na Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Nazwa ta, obowiązująca do dziś, częściej pojawia się w literaturze przedmiotu i taką stosuję w dalszych partiach niniejszego tekstu. Woźniak 2020, s. 521, przyp. 9.

² Jagielska-Burduk, Szafranski, Górski 2013, s. 14.

³ Zbiory pruskiego muzeum są o tyle istotne, że na ekspozycji prezentowano rzeźby i kopie rzeźbiarskie znanych dzieł sztuki. Po odzyskaniu niepodległości część z nich weszła w skład kolekcji MW i była ekspozycyjna w różnych miejscach. Tak było na przykład ze sławnym odlewem gipsowym *Myśliciela* Augusta Rodina, pochodzącym z kolekcji Petera Waltera Uhle – подарowany do KFM w 1904 r. (nr inw. KFM 355/1904), weszł następnie w skład kolekcji MW (nr inw. MW 355/1904), a później MNP (nr inw. MNP P 496).

⁴ *Nabytki MNP w 40-lecie Polski Ludowej* 1984, s. 41.

KAISER FRIEDRICH MUSEUM POSEN 1939–1945

I STRATY WOJENNE Z KOLEKCJI MUZEUM WIELKOPOLSKIEGO

Już w dniu zajęcia Poznania przez żołnierzy Wehrmachtu 10 września 1939 r. nazistowski aparat władzy sprawnie przejął kontrolę nad Muzeum Wielkopolskim. 21 stycznia 1940 r., w obecności Namiestnika Rzeszy w Kraju Warty Artura Greisera, otwarto Kaiser Friedrich Museum Posen. Jego dyrektorem został Siegfried Rühle – znawca numizmatyki i medalierstwa, członek NSDAP. Rühle znał się z Greiserem jeszcze z czasów, kiedy ten pierwszy był kustoszem w Staatliches Landesmuseum für Danziger Geschichte (Państwowe Muzeum Historii Gdańska), a drugi prezydentem Senatu Wolnego Miasta Gdańska⁷⁵. Jeden z redaktorów propagandowej gazety „Ostdeutscher Beobachter” w artykule o ponownym otwarciu muzeum pisał wprost, że najgorszą sytuację zastano w holu, który trzeba było uprzątnąć, aby przestrzeń na nowo oddziaływała – jedynie popiersiem Hitlera⁷⁶ [il. 24–25]. Propagandowa polityka nazistów zakładała, że w muzeum ma eksponować tylko te artefakty, które związane są z koncepcją „Deutschland über alles”, a kolekcja ma być dostępna zasadniczo tylko dla Niemców. Plany dotyczące nowej prezentacji rzeźb uznać można za śmiałe. Otto Kletzl – doradca nadburmistrza Poznania do spraw artystycznych – planował zebrać 40 prac rozmaitych rzeźbiarzy niemieckich i wystawić je w muzeum w 1941 lub 1942 r., jednak ostatecznie do wystawy nie doszło. Tylko jedna z nielicznych wystaw w Kaiser Friedrich Museum Posen została poświęcona rzeźbie – dotyczyła twórczości Wita Stwosza, prezentowano reprodukcje dzieł rzeźbiarza⁷⁷. Czasowa ekspozycja miała charakter propagandowy i wpisywała się w szersze zjawisko Ostforschungen⁷⁸. Istotniejsza od organizacji wystaw stała się celowa i planowana polityka grabieży sztuki.

Od początku lat 40. XX w. zaczęto sukcesywnie zwozić do muzeum zagrabione mienie skonfiskowane z dworów i mieszkań oraz kościołów i plebanii. Na terenie Kraju Warty istniało kilka komórek zajmujących się tym procederem, a w części z nich stanowiska piastowali pracownicy Kaiser Friedrich Museum Posen. W lutym 1943 r. na stanowisku urzędowego konsultanta do spraw sztuki Rühle zatrudnił malarza Franza Maya, który zajmował się przejmowaniem dzieł sztuki spoza Poznania, mających trafić do muzeum⁷⁹. Od 1941 r. w Kraju Warty działała też Kunstschutzkommission (Komisja do spraw Ochrony Sztuki), na czele której stał początkowo dr Köhne – kurator z Kaiser Friedrich Museum Posen. W wyniku skandalu obyczajowego został on zdymisjonowany, a jego miejsce zajął Rühle⁸⁰. Rabunkiem zajmował się też Generaltreuhänder für die Sicherstellung deutsches Kulturgutes in den eingegliederten Ostgebieten (Główny Zarządca do Spraw Zabezpieczenia Niemieckich Dóbr Kultury na Ziemiach Wcielonych), które to stanowisko zajmował profesor Hans Schleif. Między Greiserem a Schleifem dochodziło jednak do konfliktów. Ten pierwszy, jako szef administracji

⁷⁵ Adamczewski 2015, s. 34.

⁷⁶ „Ostdeutscher Beobachter” 1940, nr 21, s. 5.

⁷⁷ *Veit Stoß* 1941.

⁷⁸ Zob. m.in. Burleigh 1990, *Deutsche Ostforschung...* 2002.

⁷⁹ Adamczewski 2015, s. 42–43.

⁸⁰ Tamże, s. 44.

24–25. Świątlica, czyli dzisiejszy hol wystaw czasowych, podczas okupacji hitlerowskiej, 1939–1945; Archiwum fotograficzne MNP, sygn. 4355 i 4356

nazistowskiej w Kraju Warty, chciał utrzymać w posiadaniu tu-
tejsze dobra materialne, a ten drugi chciał ogołocić okupowane
ziemie z tego, co posiadali⁸¹. W latach 1939–1944 do poznańskiej
placówki trafiły zbiory Kościelskich z Miłosławia, Mielżyńskich
z Pawłowic, Skórzewskich z Czarniejewa, Czarneckich z Ruska
i Niemojewskich z Lubstowa. Wśród dzieł dominowały obrazy,
ale zapewne były także rzeźby. Pisząc o kolekcjach ziemiańskich
zwożonych w latach 1940–1944 z terenu Wielkopolski do Kaiser
Friedrich Museum Posen, Agnieszka Łuczak odnotowała, że tylko
z Gołuchowa do muzeum trafić miały rzeźby, choć z pewnością
takich przekazów było więcej⁸². Ile ich było, trudno dziś oszaco-
wać. Już w 1942 r. hitlerowcy zaczęli na wielką skalę wywozić
wartościowsze obiekty z Poznania⁸³, a szczątkowa dokumenta-
cja, która pozostała z czasów II wojny światowej, uniemożliwia
odtworzenie losu wielu utraconych zabytków. Część przygoto-
wywanych wówczas spisów jest na tyle ogólna i dotyczy tak róż-
nych dzieł, że próby powiązania poszczególnych pozycji z tym,
co ocalało z powojennej pożogi, są niezwykle trudne. Poszuki-
wania te są utrudnione także z tego względu, że wśród tych dzieł
znalazły się rzeźby zwiezione do muzeum z różnych terenów,
a dokumentacja dotycząca ich miejsca pochodzenia się nie za-
chowała. Jednym z nielicznych dokumentów, do których udało
się dotrzeć, jest pozostający w prywatnych rękach spis rzeźb
drewnianych, przejętych w grudniu 1942 r. Nie figuruje w nim ani
jeden obiekt opisany w poniższym katalogu. Spis w większości
dotyczy zarekwirowanych rzeźb średniowiecznych i nowożyt-
nych. Niemniej jednak znaleźć w nim można kilka zagadkowych
obiektów, wśród których być może były prace polskich artystów.

Zachowała się informacja o krucyfikсах – jednym z 1849 r.⁸⁴ i drugim, który stał na
Moście Chwaliszewskim w 2 połowie XIX w.⁸⁵ Zagadkowe pozostają trzy rzeźby z wi-
zerunkiem księdza, określone mianem „nowoczesnych”⁸⁶, oraz alegoryczna figura na-
grobną, przedstawiająca kobietę z rękoma podniesionymi w modlitwie⁸⁷. Część z tych
rzeźb udało się zidentyfikować na podstawie przedwojennych zdjęć, których numeracja
odpowiadała spisowi. Dzięki temu wiemy, że to rzeźby nowożytne.

⁸¹ Tamże, s. 44–45.

⁸² Łuczak 2011, s. 211.

⁸³ Dobrzycka, Malinowski 1953, s. 206.

⁸⁴ *Verzeichnis der Holz-Plastiken im Kaiser-Friedrich-Museum Posen aufgenommen im Dezember 1942* (zbiory pry-
watne, kopia w archiwum autora), k. nlb., poz. 36.

⁸⁵ Tamże, k. nlb., poz. 37.

⁸⁶ Tamże, k. nlb., poz. 97, 98, 99.

⁸⁷ Tamże, k. nlb., poz. 145.

ze względu nikłą dokumentację nastęrcza sporych problemów. Szczególną rolę w grze polskiej kultury odegrały tzw. brygady trofiejne, w których skład wchodził specjalistów z różnych dziedzin sztuki. Mimo żmudnego procesu rewindykacji do poznańskiego muzeum nie wróciła jednak rzeźba wywieziona wówczas do ZSRR.

POWOJENNE STRUKTURY MUZEUM NARODOWEGO W POZNANIU A DZIAŁ RZEŻBY. LUDZIE – EKSPOZYCJA – ZBIORY

Jedną z muzealnych kuratorek, Aniela Sławska, w prowadzonym po wojnie pamiętniku pisała: „Sale wyglądają opłakanie – stosy butów wojskowych, brud, gruzy. Kałuże deszczu i śnieg. [...] Stan Gmachu – uszkodzony pociskami, bez dachu, okien, [...] zdemolowane ekspozycje wymiecione lub zniszczone”⁹⁴ [il. 28].

Ten przygnębiający stan nie wróżył dobrze zbiorom rzeźby. Wracały obrazy, grafika, rzemiosło artystyczne, książki, numizmatyka, jednak w latach 1945–1951 – pomimo szeroko zakrojonych poszukiwań – nie wróciła żadna rzeźba wywieziona poza granice przedwojennej Rzeczypospolitej⁹⁵. Dr Ligia Wilkowa, wieloletnia kustosz Działu Rzeźby, podkreślała, że do muzeum zwożono niemieckie dobra kultury, a także dzieła sztuki skonfiskowane Niemcom w związku z dekretem o reformie rolnej z 1944 r. Zwózki obejmowały tereny dzisiejszych województw wielkopolskiego i lubuskiego oraz okolic Bydgoszczy i resztę Kujaw⁹⁶. Polityka ta, propagowana przez pierwszego po wojnie dyrektora Muzeum Wielkopolskiego, prof. Gwidona Chmarzyńskiego, zakładała, że poznańska placówka ma być najdalej na zachód wysuniętym centrum polskiego muzealnictwa⁹⁷.

Historia organizacji i funkcjonowania Działu Rzeźby jest trudna do zrekonstruowania ze względu na niekompletne zachowanie dokumentów. Jej zarys, na tle często zmieniającej się struktury muzeum, przedstawiłem w poniższej tabeli. Poszczególni kuratorzy sprawowali opiekę nad rzeźbami polskimi, ale i europejskimi, nad kopiami znanych dzieł sztuki, ale także instalacjami, wreszcie nad rzeźbą powstałą w różnym czasie – od starożytności po współczesność. Taki zasób stanowił gigantyczne wyzwanie, ale i wymagał od kuratora wszechstronnej wiedzy.

28. Widok muzeum po wyzwoleniu, 1945–1946; Archiwum MNP, sygn. MNPA-F-4500 (il. s. 30–31)

⁹⁴ Arch. MNP, sygn. 3873/1: *Pamiętnik Anieli Sławskiej* 22.02.1945–03.10.1947, k. 1–2 recto.

⁹⁵ Dobrzycka, Malinowski 1953, s. 208.

⁹⁶ *Nabytki MNP w 40-lecie Polski Ludowej* 1984, s. 41.

⁹⁷ Łobodzińska 2023, s. 16.

W kontekście praktyki wystawienniczej warto pamiętać, że Wilkowa i Węcka odpowiedzialne były również za współczesną rzeźbę polską i europejską oraz XIX-wieczną rzeźbę europejską, co także zaowocowało kilkoma wystawami¹²⁵ [il. 39].

39. Fragment wystawy „Polska rzeźba z lat 1890–1914” (kuratorka: dr Ligia Wilkowa), 1972; Archiwum fotograficzne MNP, sygn. W4/L6

ZBIORY RZEźBY POLSKIEJ OD XIX DO POŁOWY XX WIEKU ZARYS PROFILU KOLEKCJI

W katalogu przedstawiono 275 obiektów. 220 z nich to dzieła zachowane i wpisane do muzealnych inwentarzy oraz 7 depozytów¹²⁶. W skład przedwojennej kolek-

¹²⁵ M.in. „Prace rzeźbiarzy poznańskich” (1952), „Wystawa pomników Adama Mickiewicza” (1955), „Wystawa prac rzeźbiarzy poznańskich” (1956), „Wystawa Henry Moore’a” (1959/1960), Wystawa Józefa Stasińskiego (1970/1971), „Geometria w polskiej rzeźbie współczesnej” (1990), „August Zamoyski 1893–1970. Wystawa monograficzna w stulecie urodzin” (1993), „Zwidy, wyrocznie, ołtarze, wyzwania – wystawa Jerzego Beresia” (1995).

¹²⁶ Po zakończeniu prac nad niniejszym katalogiem do kolekcji Muzeum Narodowego w Poznaniu zakupiono następujące obiekty: Wawrzyniec Kaim, *Popiersie Romana Dmowskiego*, 1930, brąz, nr inw. MNP D 15900; Wawrzyniec Kaim, *Głowa Ignacego Jana Paderewskiego*, 1921–1939, gips, nr inw. MNP 15901; Wawrzyniec Kaim, *Józef Kurzawa w stroju Korporacji Akademickiej Chrobria*, koniec lat 20. – początek lat 30. XX w., drewno, nr inw. MNP D 16902; Antoni Kurzawa, *Siewca – W imię Boże*, przełom XIX/XX w., brąz, nr inw. MNP P 1158; Konstanty Laszczka, *Krakowianka II*, 1902–1903, terakota, nr inw. MNP P 1159. Ponadto uznawane dotąd za prace nieznanego europejskiego rzeźbiarza trzy gipsowe popiersia z ok. 1890 r., przedstawiające rodzeństwo Krasińskich: Elżbietę (nr inw. MNP FR 307), Zofię

cji rzeźby prezentowanej w Muzeum Wielkopolskim wchodziło jeszcze co najmniej 37 innych rzeźb, z których 26 zaginęło w czasie wojny (19 obiektów będących własnością muzeum, 7 depozytów), a 11 prac z kolekcji Państwowych Zbiorów Sztuki było eksponowanych w Muzeum Wielkopolskim w latach 1920–1926. Poza tym w czasie ostatniej wojny zaginęło także 5 obiektów z Rogalina, które dziś byłyby własnością Fundacji im. Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu, oraz 2 z zamku w Gołuchowie, dzisiejszego oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu, a także 4 rzeźby skradzione po II wojnie światowej (po jednej z przedwojennego Muzeum Mielżyńskich i z zamku w Gołuchowie oraz dwie z kolekcji Muzeum Narodowego w Poznaniu).

Zasadniczo opisywana historia kolekcji rzeźby polskiej dotyczy prac powstałych po 1800 r. Pewnym problemem są mniejsze formy rzeźbiarskie, takie jak figurki czy małe statuetki. Ich miejsce w zasobie zbiorów pozostaje niejasne. Czasami były wpisywane do ksiąg inwentarzowych jako rzeźby, a czasami włączano je do innych kolekcji¹²⁷. Najstarszy obiekt to pomniczek w kształcie sarkofagu z kolekcji Fundacji im. Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu, tzw. sarkofag Scypiona z napisem „Stanisławowi Potockiemu”, powstały po 1823 r.¹²⁸, a najmłodsza praca to tablica upamiętniająca Nikodema Pajzderskiego, zaprojektowana przez Kazimierę Pajzderską wkrótce po jego śmierci na początku 1940 r. i odlana w żeliwie w roku 1947. Na stałych ekspozycjach znajduje się ponad połowa kolekcji. Kilkanaście obiektów to długotrwałe depozyty lub prace przejęte z innych placówek muzealnych. Z kolekcji Muzeum Mielżyńskich pochodzą co najmniej 23 obiekty, wśród nich prace Flauma, Lenartowicza, Jadwigi Łubieńskiej i Teodora Rygiera oraz 2 rzeźby z tzw. gabinetu Kraszewskiego – popiersie prozaika autorstwa Wiktora Brodzkiego i *Giedymina* Heleny Skirmunttowej. Z Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu przekazano decyzją ministerstwa kolekcję 12 rzeźb ze szkoły zakopiańskiej. Z dawnego Muzeum Miejskiego w Poznaniu pochodzi 5 rzeźb – po jednej autorstwa Fryderyka Wilhelma Belowa, Tadeusza Kralewskiego i Jana Nalborczyka oraz dwie Władysława Marcinkowskiego.

Ważne miejsce w kolekcji zajmują także powstałe w interesującym nas okresie rzeźby znajdujące się w oddziałach Muzeum Narodowego w Poznaniu. Choć wpisane są do innych inwentarzy, od momentu otwarcia nowych oddziałów współtworzą muzealną kolekcję. Wśród nich warto wymienić chociażby popiersie Mickiewicza Henryka Stattlera (Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie), popiersie Edwarda Aleksandra Raczyńskiego Edwarda Wittiga (Muzeum Pałac w Rogalinie) oraz głowy portretowe autorstwa Marcinkowskiego i Haupta (Ratusz – Muzeum Poznania).

(nr inw. MNP FR 308) i Adama (nr inw. MNP FR 309), zostały wykonane w Zakopanem przez Marcellego Guyskiego na zlecenie matki modeli, hr. Róży z Potockich 1 v. Krasieńskiej, 2 v. Raczyńskiej. Nową atrybucję na podstawie wzmianki Emanuela Świejkowskiego (E. Świejkowski, *Pamiętnik Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie 1854–1904*, Kraków 1905, s. 93) ustaliła Katarzyna Janicka, adiunkt w Muzeum Pałacu w Rogalinie, Oddziale Muzeum Narodowego w Poznaniu, której za podzielenie się tą wiadomością serdecznie dziękuję. Wymienione prace nie zostały uwzględnione w katalogu.

¹²⁷ Tak było na przykład z dwoma gipsowymi biustami Czesława Makowskiego, zapisanymi do dwóch różnych działów w zależności od księgi inwentarzowej (sic!) – do odlewów gipsowych (zob. Arch. MNP, sygn. 2394: *Inwentarz Muzeum Wielkopolskiego 1919–1922*, k. 73, nr inw. 64/1921) oraz do numizmatów (zob. Arch. MNP, sygn. 1518: *Muzeum Wielkopolskie. Księga dobrodziejów 1919–1932*, k. 21, nr inw. 64/1921).

¹²⁸ Jeśli jednak uwzględnić straty wojenne, byłoby to pochodzące ze zbiorów gołuchowskich popiersie Jana Piotra Norblina de la Gourdain, wykonane w 1804 r. przez jego syna Aleksandra Jana Konstantego.

KATALOG

XAWERY DUNIKOWSKI (1875–1964)

Jeden z najwybitniejszych polskich rzeźbiarzy, również malarz i pedagog. Naukę rozpoczętą w 1894 w warszawskiej pracowni Bolesława Syrewicza kontynuował u Leopolda Wasilkowskiego. W latach 1896–1898 studiował pod kierunkiem Alfreda Dauna w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych, następnie do 1903 u Konstantego Laszczki. W latach 1904–1910 profesor rzeźby w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych. Podróżował na Bliski Wschód (m.in. do Egiptu), Włoch i Francji, w 1914 osiadł na krótko w Londynie, a w latach 1915–1921 mieszkał w Paryżu. Od 1923 profesor rzeźby na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. W 1940 aresztowany przez hitlerowców, do końca wojny więziony w obozie koncentracyjnym Auschwitz. Od 1946 ponownie na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych.

W 1954 przeniósł się do Warszawy i podjął pracę dydaktyczną na Akademii Sztuk Pięknych; od 1959 prowadził również katedrę rzeźby we wrocławskiej Państwowej Szkole Sztuk Plastycznych.

Miał wiele wystaw indywidualnych – w Polsce i za granicą (m.in. w Amsterdamie, Berlinie, Moskwie, Pekinie, Szanghaju, Wenecji). Dunikowski tworzył popiersia i studia portretowe, był też autorem projektów monumentalnych. Autor wielu pomników, m.in. Józefa Dietla w Krakowie (1936), Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny (1946–1955), Adama Mickiewicza w Poznaniu (1948, niezre-

FRANCISZEK FLAUM (1866–1917)

Jeden z najważniejszych rzeźbiarzy polskich przełomu wieków, pochodzący z bamberskiej rodziny Pflaumów (Bambrzy – niemieccy osadnicy sprowadzeni w 1 połowie XVIII w. do podpoznańskich wsi). Naukę rozpoczął w Poznaniu u Mariana Jaroczyńskiego, w Wieczorowej Szkole Rysunków i Modelowania. Dzięki stypendium Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego w latach 1888–1890 studiował w berlińskiej Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych lub Kunstgewerbeschule, prawdopodobnie jako wolny słuchacz. Nazwisko Flauma nie widnieje w częściowo zachowanych spisach uczniów. W 1893 kontynuował naukę w paryskiej Académie Julian. Czasami podaje się, jakoby Flaum był uczniem Auguste'a Rodina, obecnie nie są znane materiały potwierdzające tę informację. Przez pewien czas pracował w Amsterdamie i Dreźnie, następnie powrócił do Berlina. Pod koniec 1913 na stałe osiedlił się w Poznaniu. Był członkiem poznańskiego Towarzystwa Sztuk Pięknych, Poznańskiego Stowarzyszenia Artystów, Koła Artystów Wielkopolskich. Indywidualne wystawy artysty odbyły się w Berlinie, Warszawie i Poznaniu. Po śmierci artysty jego syn i druga żona podarowali prace Flauma do zbiorów Muzeum Mielżyńskich, skąd trafiły do Muzeum Narodowego w Poznaniu, które jako jedyne muzeum narodowe posiada kolekcję dzieł tego rzeźbiarza.

43

Poeta i kobieta, 1895

grupa dwupostaciowa, marmur, 80 × 82 × 65

z tyłu l.d.: [nieczytelne] 95 [nieczytelne]

nr inw. MNP P 171, wpis do inwentarza 3 IV 1951

dar rodziny artysty do zbiorów MM (1918), następnie własność PTPN

Rzeźba błędnie figuruje w bazie strat wojennych MKiDN (nr 6015).

Franz Flaum. Fuenf essays... 1904, il. XVI na s. nlb.; Majkowski 1931a, s. 3; *Katalog Galerii Obrazów im. Mielżyńskich* 1932 – rzeźba, nr kat. 9, s. nlb.; Pajzderski 1939, s. 9; Konieczna 1972, s. 43; *Polska rzeźba z lat 1890–1914* 1972, nr kat. 17, s. 15; SAP, t. II, 1975, s. 227 (L. Wilkowa, uzup. H. Kubaszewska); Zbiory PTPN w MNP 1982, s. 87; Nabytki MNP. W 40-lecie Polski Ludowej 1984, s. 42–43; Gradowska 1985, s. 117; Wilkowa 1984, s. 207; *150-lecie Muzeum w Poznaniu. Ars una species mille...* 2008, nr kat. 137, s. nlb.; Suchocka 2008, nr kat. 1209, s. 136, il.; Krawczyk 2025b, s. 14, 22 (przyp. 2 i 6)

Fot. za: *Katalog dzieł malarstwa, rysunku i rzeźby ze zbiorów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, red. D. Suchocka, Poznań 2008

44

Niewiasty biegnące [Siostry, Dwie kobiety z kwiatami, Dwie postacie z kwiatami],
przed 1900

grupa dwupostaciowa, marmur, 54 × 42 × 28

sygn. p.d.: FLAUM.

nr inv. MNP P 167, wpis do inwentarza 3 IV 1951

dar rodziny artysty do zbiorów MM (1918), następnie
własność PTPN

Rzeźba obecnie w konserwacji

Znany jest inny egzemplarz rzeźby.

„Życie społeczne, literackie i artystyczne” 1914b, s. 114;
Katalog Galerii Obrazów im. Mielżyńskich 1932 – rzeźba,
nr kat. 9, s. nlb.; SAP, t. II, 1975, s. 227 (L. Wilkowska, uzup.
H. Kubaszewska); Zbiory PTPN w MNP 1982, s. 87;
Nabytki MNP. W 40-lecie Polski Ludowej 1984, s. 42–43;
150-lecie Muzeum w Poznaniu. Ars una species mille...
2008, nr kat. 132, s. nlb.; Suchocka 2008, nr kat. 1210,
s. 136, il.; Mulczyński 2019, s. 319; Krawczyk 2025b, s. 12,
14, 22 (przyp. 2), il. 7 na s. 12

Obłok [Chmura, Jutrzenka], 1901

posąg, marmur, 48 × 21 × 20

nr inw. MNP P 170, wpis do inwentarza 3 IV 1951

dar rodziny artysty do zbiorów MM (1918), następnie PTPN

Jellenta 1901, s. 766; *Franz Flaum. Fuenf esseys...* 1904, s. 20, 22, il. VII na s. nlb.; Schroeder 1906, s. 32; Lubieżyński 1912, s. 5; *Der Sturm...* 1912, nr kat. 27, s. 5; *Katalog Galerii Obrazów im. Mielżyńskich* 1932 – rzeźba, nr kat. 8, s. nlb.; Dobrowolski 1963, s. 120; Płazewska 1966, s. 373; *Polska rzeźba z lat 1890–1914* 1972, s. 6, nr kat. 16, s. 15, il. 4 na s. nlb.; SAP, t. II, 1975, s. 126 (L. Wilkowa, uzup. H. Kubaszewska); Konieczna 1972, s. 43; *Wystawa rzeźby secesyjnej* 1976, nr kat. 8, s. 10; *L'esprit romantique...* 1977, nr kat. 125, s. nlb.; WSB 1981, s. 184 (L. Wilkowa); Zbiory PTPN w MNP 1982, s. 87; Nabytki MNP. W 40-lecie Polski Ludowej 1984, s. 42–43; Gradowska 1985, s. 117; Wilkowa 1984, s. 209; Szubert 1995, s. 66; *Koniec wieku...* 1996, nr kat. VII.34, s. 214, il. na s. 223 – błędna ilustracja przedstawiająca *Poranek* (nr inw. MNP P 169); AKL, t. 41, 2004, s. 105 (H. Kubaszewska); *150-lecie Muzeum w Poznaniu. Ars una species mille...* 2008, nr kat. 133, s. nlb.; Suchocka 2008, nr kat. 1214, s. 137; *Na drogach duszy...* 2010, nr kat. 49, s. 75, il. na s. 75; *Obok. Polska – Niemcy 1000 lat historii w sztuce* 2011, nr kat. 15.10, s. 522, il.; Gołuchowska 2013, s. 9; Mulczyński 2019, s. 319; Kluszczyński 2020, s. 42, il. 1281 na s. 566 – pierwsza fotografia po lewej stronie (po prawej *Poranek*); Krawczyk 2025b, s. 14, 18, 20–21, 22 (przyt. 2), il. 16 na s. 21

Obłok [Chmura, Jutrzenka], po 1907

posążek, biskwit, 37 × 25 × 13

sygn. p.d.: *FLAUM*; we wnętrzu nr katalogowy 8423

i znaki manufaktury

nr inw. MNP Rz 2886, wpis do inwentarza 6 VI 2025

zakup od osoby prywatnej

Odlew wykonano w manufakturze porcelany Dressel,

Kister & Cie w Passau. Prosperowała ona szczególnie

dobrze w latach 1853–1919. Fabrykę kupioną w połowie

XIX w. przez Johanna Friedricha Andreasa Kistera i jego

współpracowników sukcesorzy sprzedali u progu lat

20. XX w. Pod zmienionymi nazwami działała jeszcze do

1942. W latach 1907–1922 na produktach firmy odciskano

w masie charakterystyczny znak w kształcie biskupiego

pastorału.

Krawczyk 2025b, s. 7, 13

Na skale, 1901

grupa dwupostaciowa, brąz, 76 × 61 × 58

sygn. p.d.: *FLAUM*; l.d.: *GUSS MARTIN & PILTZING BERLIN. N*

nr inw. MNP P 168, wpis do inwentarza 3 IV 1951

dar artysty do zbiorów MM (1915), następnie własność PTPN

Martin und Piltzing – berlińska odlewnia aktywna pod tą nazwą od 1890 przynajmniej do 1941 (od 1903 właściciele mieli prawo posługiwać się tytułem nadwornych odlewników – Hofbildgiesser), sukcesorka działającej od 1870 odlewni brązu i cynku „A. Castner, vorm. M. Geiss”, która z kolei wywodziła się z powstałej w 1832 odlewni cynku „Zinkgießerei Moritz Geiß”.

Franz Flaum. Fuenf esseys... 1904, s. 12; Schroeder 1906, s. 32; *Katalog XVI wystawy TAP „Sztuka”* 1912, nr kat. 21, s. 13; *Der Sturm...* 1912, nr kat. 29, s. 5; „Życie społeczne, literackie i artystyczne” 1914b, s. 114; RTPNP, t. XXXXIII, 1916, s. 270; Karwowski 1931, s. 342; Majkowski 1931a, s. 3;

CYPRIAN GODEBSKI (1835–1909)

Jeden z najbardziej interesujących rzeźbiarzy polskich XIX w. oraz krytyk sztuki. Syn powstańca, historyka i kustosa Ossolineum – Franciszka Ksawerego, wnuk legionisty i poety – Cypriana. Ze sztuką zetknął się już w młodym wieku w Wersalu, gdzie jego ojciec był kustoszem prywatnych zbiorów Ludwika Filipa. Uczył się w Szkole Polskiej Narodowej w Batignolles, założonej m.in. przez jego ojca. Następnie kształcił się w pracowni François Jouffroya. Członek Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, członek Akademii Francuskiej i oficer Legii Honorowej. W 1889 reprezentował Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w jury działu sztuk pięknych Wystawy Światowej w Paryżu. Autor znanych *Listów o sztuce*, publikowanych w „Gazecie Polskiej”. Działał głównie we Francji, ale także we Lwowie, Warszawie, Petersburgu oraz belgijskim mieście Hal. Zrealizował wiele rzeźb monumenalnych, m.in. pomniki Kopernika w Krakowie (1899), Franciszka Liszta w Weimarze (1899), Agenora Gołuchowskiego we Lwowie (1901) oraz statuetkę Matki Boskiej Rozbitków na bretońskim przylądku Pointe du Raz (1902). Wystawiał m.in. w Paryżu (Salon de Paris), Brukseli, Krakowie, Lwowie, Monachium. Tworzył rzeźby pomnikowe, architektoniczne, nagrobne i salonowe. W zbiorach Muzeum Narodowego w Poznaniu znajduje się także medalion artysty.

58

Głowa pijanego chłopca, 1876

popiersie, terakota polichromowana, szkliona, złocona, drewno, 46 × 33 × 26

sygn. z tyłu, w okolicach pleców: *Cyp. Godebski / 1876*

nr inw. MNP Dep 2816, wpis do inwentarza 22 II 2024

depozyt osoby prywatnej

Rzeźba powstała w fabryce ceramicznej w Avon pod Fontainebleau, którą w okresie 1876–1877 Godebski prowadził razem z malarzem Kazimierzem Alchimowiczem. Pierwowzór rzeźby pod takim samym tytułem (marmurową wersję z 1876, znajdującą się dziś w Państwowym Muzeum Rosyjskim w Petersburgu) artysta wystawiał w Petersburgu, Paryżu i Dieppe.

MARIA JAREMA (1908–1958)

Malarka, rzeźbiarka i scenografka, siostra malarza Józefa Jaremy, żona pisarza Kornela Filipowicza. Jedna z najważniejszych – obok Katarzyny Kobro – polskich rzeźbiarek awangardowych. W latach 1929–1935 studiowała w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych u Xawerego Dunikowskiego. Współorganizatorka Grupy Krakowskiej. Od 1934 scenografka i aktorka współpracująca z teatrem Cricot, a później także z teatrykiem kukielkowym Adama Polewki. Od 1946 należała do Grupy Młodych Plastyków (występującej od 1957 jako II Grupa Krakowska). Kilukrotnie wyjeżdżała do Paryża i Włoch. Wystawiała m.in. w Krakowie, Krzemieńcu, Lwowie, Nowym Jorku, Monachium, Paryżu, Warszawie. Kilukrotnie miała wystawy indywidualne, głównie w latach 50. i 60. XX w. Tworzyła kompozycje abstrakcyjne i portretowe. Po wojnie rzeźbiła już tylko sporadycznie.

73

Kompozycja, 1934–1936

a) posąg, gips polichromowany, 60 × 20 × 20
sygn. we frontalnej części rzeźby: *Maria Jarema*
nr inw. MNP P 555, wpis do inwentarza 10 X 1960
zakup od męża artystki

b) posąg, brąz, 60 × 17 × 15,5
sygn. we frontalnej części rzeźby: *Maria Jarema*
nr inw. MNP P 861, wpis do inwentarza 12 XII 1977
odlew z rzeźby o nr inw. MNP P 555, wykonany przez
Adama Jezierzańskiego w 1977

PSB, t. X, 1962–1964, s. 635 (H. Blumówna) – jako *Kompozycja* z 1935; Blum 1965, s. 13, il. na s. 19 – jako *Kompozycja* z 1935; *Nabytki i dary 1945–1967...* 1967, nr kat. 7, s. 114; *Maria Jarema 1908–1958...* 1978, nr kat. 1 i il. na s. nlb.; Grupa Krakowska 1979, nr kat. 81, s. 13; SAP, t. III, 1979, s. 232 (H. Kubaszewska); *Nabytki MNP. W 40-lecie Polski Ludowej* 1984, s. 43; *Maria Jarema. Stowarzyszenie Artystyczne „Grupa Krakowska”* 1988, nr kat. 4, il. 15 na s. 27; Blum 1992, s. 17; *Maria Jarema. Monotypie...* 1994, s. nlb. – jedna z *Kompozycji* z 1934; *Maria Jarema 1908–1958* 1998, s. 20, il. na s. 21; Melbchowska-Luty 2005, s. 103, il. 39 na s. 355; *Galeria Malarstwa i Rzeźby MNP. Przewodnik* 2008, s. 211, il.; AKL, t. 77, 2013, s. 390 – jako *Kompozycja*, 1935–1936 (M.T. Krawczyk); Dauksza 2019, s. 143 – jako *Kompozycja I* lub *Kompozycja II*; *Jaremianka* 2019, s. 13, il. na s. 100; *Maria Jarema. Wymyślić sztukę na nowo* 2021, s. 42, il. – jako *Kompozycja*, 1935–1936; *Przewodnik GSP MNP* 2024, il. na s. nlb.

WACŁAW SZYMANOWSKI (1859–1930)

Malarz i jeden z najważniejszych rzeźbiarzy polskich przełomu wieków. Początkowo uczył się w warszawskiej Klasie Rysunkowej Wojciecha Gersona. W latach 1875–1879 studiował rzeźbę w Paryżu u Cypriana Godebskiego, a malarstwo w École des Beaux-Arts u Eugène'a Delaplanche'a. Następnie przeprowadził się do Monachium, gdzie początkowo opiekował się nim szwagier, Alfred Wierusz-Kowalski. W latach 1880–1882 studiował w tamtejszej Akademii Sztuk Pięknych, głównie u Ludwiga von Löffftza. W tym samym czasie prowadził ze Stanisławem Grocholskim pracownię malarską, a ok. 1891–1893 także szkołę malarstwa. W latach 1895–1905 mieszkał w Paryżu, później głównie w Krakowie. Jedyny obok Bolesława Biegasa rzeźbiarz pochodzący z Polski, który dostąpił zaszczytu członkostwa w Stowarzyszeniu Sztuk Pięknych Secesji Austriackiej. Wystawiał w Polsce i za granicą, m.in. w Antwerpii, Berlinie, Monachium, Paryżu, Pradze. Miał indywidualne wystawy w Krakowie i Warszawie (1903) oraz w Poznaniu (1920). Autor pomników: Chopina w Warszawie (oprawa architektoniczna: Franciszek Mączyński; zniszczony, zrekonstruowany), Grottgera w Krakowie, Słowackiego w Krzemieńcu. Tworzył rzeźby portretowe, rodzajowe i pomniki. W zbiorach Muzeum Narodowego w Poznaniu znajduje się także medal autorstwa artysty.

W. Szymanowski, *Portret Axentowicza*, 1882, fot. S. Kolowca, ok. 1950 (?), Zbiory Instytutu Sztuki PAN, pozytywn nr 10534

167

Teodor Axentowicz, 1881

popiersie, gips polichromowany, 55 × 35,5 × 29
sygn. z tyłu l.d.: WS (w formie monogramu) 1881
nr inw. MNP P 983, wpis do inwentarza 5 V 1983
zakup w Desie

Artysta wykonał także malowany portret swojego nauczyciela, znajdujący się obecnie w rękach prywatnych.

Teodor Axentowicz (1859–1939) – malarz, rysownik i grafik, profesor i rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Kształcił się w Monachium i w Paryżu, odbył wiele podróży do Londynu i Rzymu. Współpracował przy powstawaniu *Panoramy racławickiej*. Założył w Krakowie szkołę malarstwa dla kobiet. Współzałożyciel Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Narodowego w Krakowie.

Bołoz Antoniewicz 1894, nr kat. 1533, s. 358; „Kurier Warszawski” 1909, s. 3; *Wacław Szymanowski 1859–1930* 1981, nr kat. III 2, s. 53, il. na s. nlb.; Nabytki MNP W 40-lecie Polski Ludowej 1984, s. 43; Nabytki MNP 1992, s. 229, il. 49; PSB, t. L, 2014–2015, s. 106 (J. Daranowska-Łukaszevska); Przewodnik GSP MNP 2024, il. na s. nlb.

Macierzyństwo III, 1903

grupa dwupostaciowa, marmur, 125 × 110 × 114

sygn. w partii podstawy od strony kobiety: *W. SZYMANOWSKI/1903*

nr inw. MNP P 191 (dawniej MW 82/1920), wpis do inwentarza 5 IV 1951

dar osoby prywatnej (18 II 1920)

Modelami byli żona artysty, Gabriela z Turnerów, oraz jeden z synów, prawdopodobnie Leon.

Znanych jest kilka wersji rzeźby.

„The Studio. An Illustrated Magazine of Fine & Applied Art” 1907, il. na s. 162; „Świat” 1908, il. na s. 1; „Tygodnik Ilustrowany” 1908, il. na s. 220; „Kurier Warszawski” 1909, s. 3; Rittner 1911, s. 8; *Katalog wystawy zbiorowej rzeźb i obrazów Wacława Szymanowskiego w MW* 1920, nr kat. 31, s. 8; „Kurier Poznański” 1920, s. nlb.; Gumowski 1920, s. 8; „Kurier Warszawski” 1920a, s. 7; Gumowski

1921, s. 715; *MW. Przewodnik* Poznań 1921, s. 27; Koller 1922, il. na s. 4; Dettloff 1922, s. 146; Gumowski 1922, s. 4; *MW Przewodnik* 1923, s. 5; Gumowski 1924, nr kat. 242, s. 32, il. 241 na s. nlb.; Kleczyński 1929, s. 10; Szczerbowski 1929, s. 35; „Kurier Literacko-Naukowy”, dodatek do „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” 1930, nr 22, il. na s. 1; ThB, t. 32, 1938, s. 384 (M. Wallis-Walfisz); Pajzderski 1939, s. 9, il. X na s. nlb.; Dobrowolski 1963, s. 109; Dobrowolski 1974, s. 596; *Wacław Szymanowski 1859–1930* 1981, s. 59–60, nr kat. III 17, il. na s. nlb.; Szubert 1995, s. 61, il.; Melbechowska-Luty 2005, s. 181 – jedna z wersji; *Wacław Szymanowski 1859–1930. Pochód na Wawel* 2007, s. 4; *Galeria Malarstwa i Rzeźby MNP. Przewodnik* 2008, s. 198, il.; *Artyści polscy w Paryżu...* 2008, s. 389–392, il. 73 na s. 391; Bonowska 2008, s. 26–27, il. 4 na s. 86; *Na drogach duszy...* 2010, nr kat. 63, s. 90, il.; PSB, t. L, 2014–2015, s. 108–109 (J. Daranowska-Łukaszewska); *Skarby sztuki MNP* 2014, s. 235, il. na s. 240; AKL, t. 107, 2020, s. 327 (J. Daranowska-Łukaszewska); Kluszczyński 2020, s. 41, il. 1306 na s. 574; *Przewodnik GSP MNP* 2024, il. na s. nlb.

Fot. za: K.S., *Z wędrówki po pracowniach krakowskich (U Wacława Szymanowskiego)*, „Tygodnik Ilustrowany” 1908, nr 11

AUGUST ZAMOYSKI (1893–1970)

Jeden z najważniejszych polskich rzeźbiarzy, nauczyciel i teoretyk sztuki. Początkowo, jako 12-letni chłopiec, uczył się u wiejskich rzemieślników. Rysunku uczył się u przyszłego teścia, malarza Emilią Sacchetto. Pierwsze modelowane rzeźby tworzył w majątku Alfreda Chłapowskiego w Bonikowie. W 1916 uczęszczał na prowadzone przez Arthura Lewina-Funckego kursy rysunku w berlińskich Studenateliers für Malerei und Plastik i pracował w zakładzie snycerskim Bothe und Sohn. Związany z poznańską grupą „Bunt”. Współtworzył grupę „Ekspresjonistów polskich”, znaną później jako „Formiści”. W międzywojniu miał kilka pracowni, m.in. w Paryżu i w Zakopanem. W latach 1940–1955 mieszkał w Brazylii; założył i prowadził szkoły rzeźby w Rio de Janeiro i São Paulo. Od 1955 do śmierci mieszkał we Francji. Wystawiał w kraju i za granicą, m.in. w Berlinie, Brukseli, Budapeszcie, Caen, Hadze, Paryżu, Rio de Janeiro, Wiedniu, Zurychu. Bohater wystaw monograficznych, m.in. w Warszawie (1993–1994; 2019–2020) i Tuluzie (1995–1996). Autor pomników, m.in. Adama Stefana Sapiehy w Krakowie i Chopina w Rio de Janeiro. Poza tym tworzył głównie rzeźby portretowe i akty kobiece.

192

Lech I, 1917–1918

głowa, gips, 46,5 × 30 × 30
z tyłu prawdopodobnie dwie dedykacje p.d.: 1) K.[nieczytelne], 2) *Ż. Stacha*[zatarte]o / 19 XII 1964
nr inw. MNP P 1088, wpis do inwentarza 25 VII 1994
zakup w antykwaracie Romana Nielubczyca Dzieła Sztuki-Antyki w Sopocie
replika autorska, różniącą się od zaginionej rzeźby odnotowywanej w przedwojennej literaturze opracowaniem faktury, kubaturą i szczegółami (np. brakiem załamania górnej wargi).

Bunt. Wystawa I. TZSP w Poznaniu 1918, nr kat. 76, s. nlb. – zaginiony egzemplarz; Hulewicz 1918, s. 59 – zaginiony egzemplarz; Rusczyńska 1918, s. 3 – zaginiony egzemplarz; „Świat” 1919, il. na s. 9 – zaginiony egzemplarz; Bielawski 1966, s. 144, il. 17 na s. 164 – zaginiony egzemplarz; Pollakówna 1972, s. 82 – zaginiony egzemplarz; *Ekspresjonizm w sztuce polskiej* 1980, nr kat. 617, s. 99; *Formiści* 1989, nr kat. 1225, s. 79; Malinowski 1991, s. 25, il. 87 na s. nlb.; Zamoyski 1993, nr 25, s. 38; Nabytki MNP 1994, s. 115; *Bunt. Ekspresjonizm Poznański* 2003, nr kat. 258, s. 397; Melbechowska-Luty 2005, s. 48 – jeden z egzemplarzy; Chrudzimska-Uhera 2013, s. 167, il. 129 – zaginiony egzemplarz; Zamoyski 2019, nr kat. I.7, s. 472; Przewodnik GSP MNP 2024, il. na s. nlb.

A. Zamoyski, *Lech I*, 1917–1918, wł. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, sygn. X.21163, k. 5v, nr 33

PAŃSTWOWA SZKOŁA
PRZEMYSŁU DRZEWNEGO
W ZAKOPANEM¹

ŁUDWIK DACYL
(1916–1984)

Rzeźbiarz i kamieniarz, kontynuujący tradycje rodzinne. Ukończył Państwową Szkołę Przemysłu Drzewnego w Zakopanem w 1935. Pracownię kamieniarsko-rzeźbiarską założył obok domu rodzinnego w Sobniowie.

195

Kolędnik, 1934

posąg, drewno wiązu górskiego, 45 × 17 × 14
na spodzie podstawy napis: Dacyl | [nieczytelne]
na spodzie podstawy napis: *EW* [nieczytelne] 34
na spodzie podstawy naddarta naklejka: [...] /Rz/ 21
na spodzie podstawy wyryty napis: *POLSKA / ZAKOPANE / SZKOŁA*
nr inw. MNP P 497, wpis do inwentarza 20 VI 1953
ze zbiorów Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu,
przekaz MKiS

AAN, sygn. 2/86/0/1.2/43: *Inwentarz zamku w Rapperswilu...*, k. 46, poz. 3; ZFil MNW, sygn. DI 101121 MNW: *Album: L'Ecole Nationale de L'Industrie du Bois. Zakopane. Pologne, 1925–1939*, il. 72 na s. nlb. – jeden z egzemplarzy

Brak publikacji.

¹ W zbiorach państwowych i prywatnych znajdują się repliki rzeźb powstałych w Państwowej Szkole Przemysłu Drzewnego w Zakopanem, a oszacowanie ich liczby jest trudne ze względu na rozproszenie obiektów.

Już czas, 1887

grupa wielopostaciowa, terakota, 41 × 39 × ?

sygn. i napis po prawej stronie skały: *Już Czas. / B. Biegas fecit 1887.*

nr inw.: z karty MW 77/1930, z książki MW 81/1930; wpis do inwentarza 11 II 1930

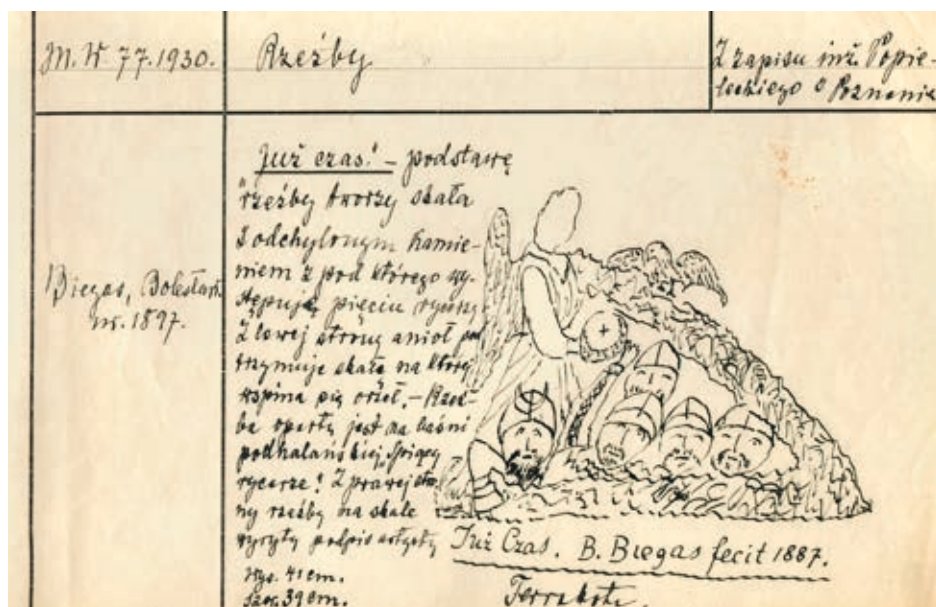
zapis testamentowy osoby prywatnej

Rzeźba oparta na motywach baśni podhalańskiej *Śpiący rycerze*, zniszczona lub zrabowana w czasie II wojny światowej, figuruje w bazie strat wojennych MKiDN (nr 6008).

„Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne” 1898, s. 284;

„Życie” 1898, il. na s. 43; Szymańska 1930, s. 8; Kaczmarzyk 1958, nr kat. 774, s. 146; Bielawski 1969, s. 254, il. 2

na s. 253

Karta obiektu, Katalog rzeźb Muzeum Wielkopolskiego przed 1939 rokiem, Archiwum MNP, nr inw. A 4503, k. 14

Przedmowa / Preface	5
Historia kolekcji	7
Początki gromadzenia zbiorów	7
Muzeum im. Mielżyńskich przy Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Polska tożsamość w pruskiej prowincji	8
Muzeum Wielkopolskie – nowe szanse i zagrożenia	12
Kaiser Friedrich Museum Posen 1939–1945 i straty wojenne z kolekcji Muzeum Wielkopolskiego	25
Powojenne struktury Muzeum Narodowego w Poznaniu a Dział Rzeźby. Ludzie – Ekspozycja – Zbiory	29
Zbiory rzeźby polskiej od XIX do połowy XX wieku. Zarys profilu kolekcji	40
Nota katalogowa	45
Podziękowania	47
Katalog	65
Kolekcja rzeźby polskiej od XIX do połowy XX wieku	67
Dzieła atrybuowane	68
Państwowa Szkoła Przemysłu Drzewnego w Zakopanem	257
Autorzy nieokreśleni	268
Bezcenne – Utracone – Zaginione	273
Straty wojenne z kolekcji Muzeum Wielkopolskiego 1939–1945	274
Przedwojenne depozyty	286
Straty wojenne z dzisiejszego Muzeum Pałacu w Rogalinie, oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu	296
Straty wojenne z dzisiejszego Muzeum Zamku w Gołuchowie, oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu	298
Rzeźby zaginione po II wojnie światowej	300
Przykłady oznakowania obiektów	303
Collection history	307
Catalogue	333
Bibliografia	381
Indeks	391
Nota biograficzna autora	398

Katalog / Catalogue

Przedmowa / Preface:

Maria Gołąb

Tekst / Text:

Arkadiusz Krawczyk

Recenzja / Review:

prof. dr hab. Katarzyna Mikocka-Rachubowa, prof. dr hab. Andrzej Pieńkos

Tłumaczenie eseju / Translation of essay:

Agnieszka Matkowska

Korekta tłumaczenia eseju / Essay proofreading:

David Rix

Tłumaczenie i korekta katalogu / Translation and proofreading of the catalogue:

POLENG

Indeks / Index:

Magdalena Knapowska, Julia Musiał

Projekt graficzny / Design:

Ewa Wąsowska

Redakcja wydawnicza / Edition:

Magdalena Knapowska

Skład / Computer setting:

Lucyna Majchrzak

Opracowanie materiału ilustracyjnego, przygotowanie do druku / Preparation of illustrations, prepress:

Tomasz Niziołek

Kierownictwo produkcji / Project supervisor:

Jakub Bąk

Współpraca / with support from:

Anna Cieślík

Fotografie / Photographs:

Archiwum Muzeum Narodowego w Poznaniu; P. Cholewa; Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk; Stanisław Kolowca; Kajetan Kościński; Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu; Muzeum Narodowe w Poznaniu: Arkadiusz Krawczyk, Sławomir Obst, Radosław Stoliński; Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy: Wojciech Woźniak; Narodowe Archiwum Cyfrowe; Jerzy Nowakowski; Antoni Pawlikowski; Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk; Tomasz Proć; Józef Puciński; Antoni Rose; Jadwiga Subczyńska; Roman Stefan Ulatowski

Druk / Printing:

DRUKMANIA S.C. Natalia Łuczak Krystian Łuczak, ul. Dolna 7D, 61-160 Daszewice

© Copyright by Muzeum Narodowe w Poznaniu, 2026

ISBN 978-83-67371-64-3